

НОВИЙ ПОГЛЯД НА СИНТАКСИЧНЕ ЧЛЕНУВАННЯ ТЕКСТУ (графічний аспект дослідження)

Висвітлено проблему функціонування нерегламентованої, авторської, стилістичної, експресивної пунктуації. На прикладі таких графічних знаків, як крапка та крапка з комою, запропоновано новий погляд на проблему сепаратизації сучасного художнього тексту. Доведено стилістичну значущість французької графічної системи.

Ключові слова: графічна система, пунктуація, сепаратизація, крапка, крапка з комою, експресивний синтаксис.

Графічна система сучасної французької мови являє собою достатньо узвичаєну, чітко організовану й водночас гнучку систему, здатну адекватно відображати всі нюанси зародження, руху та продукування людської думки. Під “графічною системою” розуміємо, передусім, функціонування пунктуаційних знаків та інших графічних одиниць, що надають мовцю значні можливості в організації писемного мовлення. На сучасному етапі розвитку письма пунктуація французької мови перетворилася на потужний змістовий та стилістичний засіб вираження. Наразі вона досягла такого рівня еволюції, що стала продуктивним виразником найтонших відтінків змісту, інтонації, ритму й авторського стилю. Сприйняття сутності пунктуації як живої системи, яка постійно розвивається, удосконалюється та допомагає зрозуміти тенденції використання письмових знаків, завжди є актуальною темою дослідження.

Відомо, що основна функція писемних знаків (графічної системи загалом) – членування, поділ тексту, виокремлення його елементів, інакше кажучи, письмове оформлення написаного в цілях полегшити розуміння читачем повідомлення, посилити ефективність комунікації. У цій статті пропонуємо розглянути комплементарні функції членування тексту, коли до основного значення графічних знаків (пунктуаційних зокрема) додається їх стилістична, експресивна навантаженість, контекстуальна обумовленість використання; як результат – відбувається ускладнення та розширення їх визначальних функціональних можливостей [1, с. 34].

Насамперед укажемо, що ми послуговуватимось терміном „графічна сепаратизація” у широкому тлумаченні, який позначає будь-який поділ, членування тексту, що організовує його на письмі.

Спостережено, що з середини ХХ століття, виконуючи свої основні функції (членувати, виділяти, виокремлювати), графічна сепаратизація французької мови набуває додаткових можливостей, пов'язаних зі стилістичними завданнями

мови, – актуалізації висловлення. Маємо на увазі нерегламентоване, ситуативне, авторське використання знаків, що сприяє більш повній і глибокій передачі змістового та емоційного наповнення тексту.

Матеріалом дослідження слугуватимуть тексти художньої літератури французьких письменників ХХ століття, що віддзеркалюють нові тенденції розвитку та особливості функціонування сучасної французької пунктуації. Власне у художніх текстах автор за допомогою пунктуаційних знаків може передати найтонші відтінки значення, відчуттів, що не можуть бути виражені лише вербально. Пунктуація в такому разі стає одним із найяскравіших та найефективніших засобів виразності.

Своєрідність синтаксичної будови художніх творів ХХ століття полягає в активному використанні розмовних конструкцій, що відтворюють невимущеність спілкування з читачем, експресивність мовлення, спонтанність мислення, які потребують особливого пунктуаційного оформлення [3, с. 118]. З точки зору класичного синтаксису, фіксування розмовної мови на письмі не завжди вкладається у звичні схеми та стандартні моделі. Як наслідок – поряд із пунктуацією регламентованою, нормативною виникає пунктуація нерегламентована, авторська, стилістична, експресивна тощо.

У межах нашої розвідки проаналізуємо вживання лише окремих знаків французької графічної системи за умови, коли вони отримують нове значення, розширюючи свої визначальні, початкові функції. В контексті означеної проблеми розглянемо функціональні можливості таких найбільш виразних пунктуаційних знаків французької писемної мови, як крапка та крапка з комою. Вважаємо, що розбір конкретних прикладів дозволить нам простежити основні закономірності розвитку французької графічної системи в цілому.

Традиційна роль крапки зводиться до членування (поділу) тексту на окремі розповідні речення. Встановлено, що сьогодні крапка може розривати граматично цілісну структуру, створюючи тим самим певні змістові та інтонаційні акценти. Таке явище широко розповсюджене в сучасній літературі, воно пов'язано з бажанням передати відзнаки розмовної живої мови та отримало назву “синтаксичної сепаратизації” [2, с. 78]. Відокремленими (сепаратизованими) крапками частини висловлення зберігають тісні синтаксичні зв'язки з членами базового речення, але позиційно вони самостійні. Маркованими крапками можуть бути

окремі слова, приміром:

Tout à coup, je me demande si mon oncle ne s'est pas ouvert les veines parce que cette adolescente l'a désespéré par ses afféteries. Absurde! (Henri Troyat. Le marchand de masques, p. 171);

Je m'en vais, je me sens vague. Je n'ose pas prendre de décision. Si j'étais sûr d'avoir du talent... Mais jamais – jamais je n'ai rien écrit de ce genre ; des articles historiques, oui, – et encore. Un livre. Un roman. [...] Un livre. Naturellement, ça ne serait d'abord qu'un travail ennuyeux et fatigant, ça ne m'empêcherait pas d'exister ni de sentir que j'existe (J-P Sartre. Nausée, p. 249);

так і групи слів:

Ce n'était plus la princesse hautaine et railleuse de notre première entrevue. L'uræus d'or ne se dressait plus sur son front. Pas un bracelet, pas une bague (Pierre Benoit. L'Atlantide, p. 232).

Daniel prend du thé le matin, rappelez-vous, Gisèle. Jamais de café au lait. Encore moins de chocolat (Hervé Bazin. Au nom du fils, p. 25);

або ж цілі речення:

Je savais. Et je ne voulais pas savoir (Hervé Bazin. Au nom du fils, p. 79).

Son père ne s'est pas remarié. Mais il a commencé à boire (Henri Troyat. Le marchand de masques, p. 17).

Як бачимо, слова, групи слів, що відірвані від основного висловлення, стоять після крапи, а отже, виокремлюються графічно й інтонаційно (паузи значно довші). Кожен наступний елемент висловлення ніби виникає у свідомості не відразу, а в процесі роздумів, що створює переривчастість інтонації, імітує природність, безпосередність живого мовлення.

Отже, розвиток комплементарних значень крапки йде по шляху заглиблення її змістової значущості, інтелектуальної та емоційної напруги. Констатуємо, що даний пунктуаційний знак є активним знаком французького синтаксису, який розширює свої стилістичні можливості.

Як було зазначено вище, синтаксична сепаратизація входить у систему літературних прийомів, що слугують виразності мовлення, акцентують певні моменти висловлення, створюють емоційну напруженість та змінюють ритмомелодію сучасного тексту загалом. Приміром, імітуючи процес медитацій, алогічність мислення, переривчастість, плутаність думки екзистенціаліст Ж.-П. Сартр у своєму творі використовує такі сепаратизовані фрази, що марковані крапками:

Quand on vit, il n'arrive rien. Les décors changent, les gens entrent et sortent, voilà tout. Il n'y a jamais de commencements... Après ça, le défilé recommence, on se remet à faire l'addition des heures et des jours. Lundi, mardi, mercredi. Avril, mai, juin. 1924, 1925, 1926. Sa chemise de coton bleu se détache joyeusement sur un mur chocolat. Ça aussi

ça donne la Nausée. Ou plutôt c'est la nausée. La Nausée n'est pas en moi : je la ressens là-bas sur le mur, sur les bretelles, partout autour de moi. Elle ne fait qu'un avec le café, c'est moi qui suis en elle (J-P Sartre, Nausée, p. 34).

Bon Dieu! c'est moi qui vais mener cette existence de champignon ? Qu'est-ce que je ferai de mes journées ? Je me promènerai. J'irai m'asseoir aux Tuileries sur une chaise de fer – ou plutôt sur un banc, par économie. J'irai lire dans les bibliothèques. Et puis ? Une fois par semaine le cinéma. Et puis ? Est-ce que je m'offrirai un Voltigeur, le dimanche ? Est-ce que j'irai jouer au croquet avec les retraités du Luxembourg ? A trente ans ! J'ai pitié de moi (J-P Sartre. Nausée, p. 242).

Письменник намагався розкрити причини невлаштованості людського існування, сенс життя, використовуючи для цього внутрішнє мовлення своїх героїв, а відтак і розчленований синтаксис. Таке синтаксичне оформлення свідомо позбавлене книжкової ординарності. Можна стверджувати, що простежується тенденція до стислості, економності, лаконічності висловлення, а водночас до його інформаційної та емоційної місткості.

Таким чином, крапка, крім свого основного значення, отримує додаткове навантаження – виокремлює та акцентує сегменти висловлення. Саме в цій незвичній для себе функції крапка стає стилістично значущим знаком. Новизна її вживання надає літераторам нові можливості для втілення своїх творчих намірів.

Аналіз матеріалу показав, що такий пунктуаційний знак, як крапка з комою, у сучасній французькій літературі також наповнюється новими функціональними можливостями, посилюючи свої виражальні якості. У синтаксисі французької мови крапка з комою виконує конкретне завдання: указує на межі синтаксичних відрізків-блоків, які представляють завершені в смисловому та граматичному відношеннях речення, що перебувають у більш тісному зв'язку, ніж розділені крапкою окремі речення. Як бачимо, крапка з комою на сьогоднішній час – знак достатньо обмежений умовами вживання. Проте простежуються тенденції, що вказують на якісні зміни знака та посилення його семантичних показників. Знак дедалі більше використовується як фіксатор змістових розривів у тексті, він роз'єднує тематичні частини речення, допомагає перерозподілити семантичні акценти. В цьому крапка з комою функціонально нагадує крапку:

La cité elle-même (Oran), on doit l'avouer, est laide. D'aspect tranquille, il faut quelque temps pour apercevoir ce qui la rend différente de tant d'autres villes commerçantes, sous toutes les latitudes. Comment faire imaginer, par exemple, une ville sans pigeons, sans arbres et sans jardins, où l'on ne rencontre ni battements d'ailes ni froissements de

feuilles, un lieu neutre pour tout dire ? Le changement des saisons ne s'y lit que dans le ciel. Le printemps s'annonce seulement par la qualité de l'air ou par les corbeilles de fleurs que de petits vendeurs ramènent des banlieues ; c'est un printemps qu'on vend sur les marchés. Pendant l'été, le soleil incendie les maisons trop sèches et couvre les murs d'une cendre grise ; on ne peut plus vivre alors que dans l'ombre des volets clos. En automne, c'est, au contraire, un déluge de boue. Les beaux jours viennent seulement en hiver (A. Camus. *La peste*, p. 33).

Avec ses yeux cuits persillés de cils ras, son gros d'oie balancé sur des pieds plats, sa voix cacardée du fond de la gorge, Mme Caroux manquait d'allure et le savait. Mais elle savait aussi que dans échelle sociale elle avait grimpé depuis sa naissance; et Mme Rezeau, descendu (Hervé Bazin. *Cri de la chouette*, p. 45).

Як засвідчують приклади, крапка з комою не просто членує текст, а несе інформаційне, змістове, емоційне навантаження, наповнюється новими зображальними можливостями та поглиблює свої стилістичні якості.

Досліджуваний матеріал доводить, що за допомогою сепаратизації мовець виокремлює необхідну йому інформацію, розставляє семантичні акценти, наголошує на них, розвиває або ж уточнює деталі висловлення. На прикладі лише двох пунктуаційних знаків французької графіки, можна стверджувати, що з метою імітації розмовного мовлення, членування тексту часто відбувається на основі усної вимови, з численними паузами та інтонаційними особливостями. Встановлено, що в таких випадках графічні знаки наповнюються новими, комплементарними функціональними можливостями, стають стилістично значущими й контекстуально обумовленими. На нашу думку, це підтверджує тезис про постійний рух у графічній

системі французької мови, про поступове якісне оновлення та динамічний розвиток письма в цілому. Графічно розділяючи, членуючи текст, процес сепаратизації тим самим зв'язує його, об'єднує всі його елементи, робить його цілісним як у графічному, так і в семантичному планах.

Перспективним вважаємо дослідження особливостей графічного оформлення сучасного тексту за допомогою інших пунктуаційних знаків французької писемної мови, приміром, таких як крапки, абзац тощо.

Література

1. Акимов Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г. Н. Акимов. – М. : Высшая школа, 1990. – 160 с.
2. Андриевская А. А. Явления „сепаратизации” в стилистическом синтаксисе современной французской художественной прозы / А. А. Андриевская // Филологические науки. – 1969. – № 3. – С. 77-83.
3. Реферовская Е. А. Синтаксис современного французского языка / Е. А. Реферовская. – Л.: Наука, 1969. – 236 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

- Bazin H. *Au nom du fils*. – Paris : Éditions du Seuil, 1960. – 380 p.
- Bazin H. *Cri de la chouette*. – Paris : Éditions Bernard Grasset, 1972. – 282 p.
- Benoît P. *L'Atlantide*. – Paris : Éditions Gallimard, 1988. – 351 p.
- Camus A. *La peste*. – Paris : Librairie Larousse, 1971. – 157 p.
- Sartre J-P. *Nausée*. – Paris : Éditions Gallimard, 1938. – 239 p.
- Troyat H. *Le marchand de masques*. – Paris : Éditions V. D. P., 1994. – 212 p.

Освящена проблема функционирования нерегламентированной, авторской, стилистической, экспрессивной пунктуации. На примере таких графических знаков, как точка и точка с запятой, предложен новый взгляд на проблему сепаратизации современного художественного текста. Доказана стилистическая значимость французской графической системы.

Ключевые слова: графическая система, пунктуация, сепаратизация, точка, точка с запятой, экспрессивный синтаксис.

The article deals with such a problem as the functioning of the unregulated, stylistic, expressive punctuation that is the author's one. On the example of such punctuation marks as full top and semicolon the new view on the problem of the syntactic separatism in the modern fiction is proposed. The author proves the stylistic value of the French graphic system.

Key words: graphic system, punctuation, syntactic separatism, full stop, semicolon, expressive syntax.